

Дроздовский Д.

Философские та переводческие константы шевченковского дискурса Веры Рич

В статье анализируется шевченковский дискурс в переводческом и литературно-критическом наследии Веры Рич. Этот дискурс детерминирован как переводами, так и комментариями к переводам, а также шевченковедческими статьями. Целесообразно говорить и о влиянии стилистики Шевченко на собственное поэтическое творчество переводчицы. Для В. Рич поэзия Шевченко воспринималась как эпистемологическая основа новой украинской литературы. Ее переводческие стратегии ориентированы на адекватное, максимально приближенное воспроизведение шевченковского оригинала на английском языке. Приближение происходит на фонетическом, морфологическом, лексическом, синтаксическом уровнях, например: "Минає літо. Шелестить / Пожовкле листя, гаснуть очі, / Заснули думи, серце спить, і все заснуло" – "Summer passes, yellow leaves / Rustle, sight dims, and thought, grown drowsy, / Is slumbering, heart falls asleep; / All is asleep" (сохранены ассонансно-аллитерационные особенности, повторы и пр.).

Ключевые слова: Вера Рич, перевод, Т. Шевченко, шевченковский дискурс, антиколониализм.

Drozdovskiy D.

Philosophical and Translational Constants of Vera Rich's Shevchenko Discourse

In this paper, Shevchenko discourse has been analyzed in Vera Rich's translations and literary criticism. This discourse was determined both by translations, their comments, and articles on Shevchenko issues. It is reasonable to underline the impact of Shevchenko's poetics on V. Rich's poetry. The English translator interprets Shevchenko's poems as an epistemological ground for the modern Ukrainian literature. The translational strategies of Vera Rich were oriented toward the maximal adequacy of the original text in its English version. This occurs on the phonetic, morphological, lexical, and syntactic levels, e.g. "Минає літо. Шелестить / Пожовкле листя, гаснуть очі, / Заснули думи, серце спить, і все заснуло" – "Summer passes, yellow leaves / Rustle, sight dims, and thought, grown drowsy, / Is slumbering, heart falls asleep; / All is asleep" (the peculiarities of the assonances and alliterations, the tautology have been preserved in the translation.)

Key words: Vera Rich, translation, T. Shevchenko, Shevchenko's discourse, anti-colonialism.

УДК 821.161.2–82.1 Шевченко Т.

**І. Мchedладзе, наук. співроб.,
Інститут українознавства, Тбіліський державний
університет ім. Іване Джавахішвілі**

РЕФЛЕКСІЇ ХУДОЖНІХ ОБРАЗІВ КАВКАЗУ ТА ПРОМЕТЕЯ В УКРАЇНСЬКІЙ ЛІТЕРАТУРІ

У статті розглянуті літературні рефлексії художніх образів Кавказу та Прометей, які тісно пов'язані з Грузією, на прикладі української поезії. Також розглянуті вірші, створені у різних періодах та умовах різної історичної реальності. Питання актуальне оскільки, наведені тут твори видатних українських поетів різних періодів свідчать, що автори перебували як у прямих, так і в не прямих відносинах з грузинською культурою. Цей момент особливо важливий у грузинському літературознавстві.

Ключові слова: грузинська література, українська література, образ Кавказу, образ Прометей, Тарас Шевченко.

У світовому літературному середовищі українська література завжди стояла на своєму почесному місці. Для цивілізаційної частини людства та для національних літератур їх країн цей унікальний письменний й духовно-культурний феномен постійно буде предметом зацікавленості.

Грузинські та українські літератури мають спільну долю та тенденцію для існування та розвитку, що вже нараховує більше двісті років. В умовах колоніальної епохи найважливішою формою захисту та виявлення національної ідентифікації та свободи стала література, коли нація стала перед проблемою свого виживання.

Літературні рефлексії художніх образів Кавказу та Прометея в українській поезії малюють дуже велику картину. З цієї точки зору особливо треба відзначити особливості сприйняття поняття Кавказу чи образу Прометея з передбаченням особливості епохи. Цей факт розглядається в аспекті грузинсько-українських міжлітературних комунікацій на підставі досліджуваного матеріалу.

Світова література – це багатоманітний простір контактів та комунікаційних моделей літературних культур. Рене Велек у своєму есе "Деякі поняття літературознавства" під час міркування щодо літератури, зазначає: "Як Гете вказував у своєму нарисі, написаного у 1827 році, література є найважча зброя майбутнього процесу інтернаціональної комунікації... світова література не означає створення правил, але й контакт комунікації та культури" [6; інтернет ресурс].

Вказана проблема в грузинському літературному дискурсі набула актуальності з початку дев'ятого століття. Це стосується особливо інтерпретації теми Кавказу. З цього питання у науковій літературі обґрунтований наступний погляд: актуалізація вказаної теми пов'язана з колоніальними процесами.

В поемі "Кавказ" Тараса Шевченка зустрічаємо обидва об'єкта нашого дослідження – тема Кавказу і образ Прометея. Відомо, що ця поема влітається у грузинський літературний дискурс і є найвизначнішим твором в українському літературному житті дев'ятого століття.

Популярність поеми "Кавказ" Тараса Шевченка виявилась настільки масштабною, що вона невдовзі була перекладена грузинською мовою і грузинський читач мав можливість з нею ознайомитися. Відомий один дуже цікавий факт її появи на літературному ареалі.

У 1897 році виповнювалося сорок років від письменницької діяльності та шістдесят років від дня народження Іллі Чавчавадзе. Грузинська громада збиралася відзначити ювілей. Царський уряд вважав проблемою персону Іллі Чавчавадзе та заборонив відзначати його ювілей. У цей час українські письменники збиралися

привітати з ювілеєм найпершого поета Грузії. Через те, що ювілей не був відзначений по масштабу цілої країни, українські письменники написали лист вітання від імені українського народу до Іллі Чавчавадзе. Ініціатором цієї справи був Михайло Коцюбинський, який направив делегацію до Грузії. У листі привітання українські письменники та громадські діячі писали Іллі: "перед народом, який досяг свободи і нестримно прагне до кращого життя, схилиємо голови; наш народ поневолений, але його серце закликає до свободи.

Грузія – це чарівна країна, яка могла би бути раєм на землі, разом із нашою Україною, поділяє немилостиву долю. Тут такий самий чужий режим, таке саме пригнічення живого духу народу.

Пророчий дух нашого поета Т. Шевченка, витаючи над прекрасною Грузією, так змальовував нашу країну в поемі "Кавказ":

*За горами гори, хмарою повиті,
Засіяні горем, кровію политі.
Споконвіку Прометей
Там орел карає,
Що день божий добрі ребра
Й серце розбиває.*

Величне серце Прометей, який здобув для людства Божу іскру, не боїться кари дикої сили, і не до кінця розбите. Воно оживає в серцях поетів-патріотів, борців за народне щастя, до яких належите ви, вельмишановний пане.

Щоб не заподівав ворог, він все одно не зможе скувати живий дух, живе слово!

Доказ цьому – ваша література, яка з плином часу лише зміцнює свої позиції. У цій літературі, яку створив малочисельний, але сильний духом народ, ваше ім'я посідає почесне місце.

Ваша слава вже давно вийшла за межі Кавказу і ми, українці, вже мали щастя з величезним задоволенням читати деякі ваші твори власною мовою і вони також зачепили наші серця, як і серця ваших співвітчизників.

Сьогодні, коли вас вітає наш народ, який поважає вашу безцінну працю на рідній літературній ниві, ми, сини того народу, який живе з вами під одним дахом і подібно вашому народу, бажає вільного розвитку, приєднуємося до хору, який оспівує вас. Слава відомому поету-патріоту. Живіть ще багато років на благо вашого народу і всього людства. Ваша праця – це боротьба за збереження духу народу і ми впевнені, що ця боротьба не дасть нікому можливості вбити цей дух. Насамкінець скажемо словами нашого поета: *"Борітеся – поборете, вам Бог помагає!"* [1; 24–25].

Маючи на увазі цю подію, в українській літературі зустрічається двійне сприйняття грузинського "Кавказу" та Прометей, приймаємо

погляд, що роль Т. Шевченка в активності цієї теми стоїть на передньому місці для подальшої української літератури. Зі свого боку, він вже мав велику літературну традицію.

Після Тараса Шевченка українська література досягла нових вершин у поетичній творчості Лесі Українки. Її талановита та добре сформована поезія стала продовженням поетичних традицій великого Кобзаря. Твори молодії поетеси з не меншою силою зазвучали на захист національних цінностей.

Леся Українка у своїй творчості особливу увагу приділяла образу Прометея. З цього напрямку особливо важливий її твір „FIAT NOX" та драматична поема "В катакомбах". Як видно, вона ще у молодих роках звертала увагу на цю тему:

*О, не один нащадок Прометея
Блискачу іскру з неба здобував,
І безліч рук до неї простягалось,
Мов до зорі, що вказує дорогу.*

У літературному світі автор цього вірша була охрещена "Нащадком Прометея".

Грузинське літературознавство виявляє особливу увагу до цього вірша й загалом до творчості Лесі Українки. Професор О. Баканідзе присвятив найсучаснішу монографію творчості Лесі Українки в Грузії, яка називається "Нащадок Прометея". Художня імагінація у цьому вірші, який закінчується словами: "Хай буде смерть!" зрозумілою становить контекст та імідж у поетичному спадщині Лесі Українки.

У драматичній поемі "В катакомбах", який написаний у 1905 році та який є своєрідний відгук на події російської революції, поет пише:

*Я честь віддам титану Прометею,
що не творив своїх людей рабами,
що просвітив не словом, а вогнем,
боровся не в покорі, а завзято,
і мучився не три дні, а без ліку,
та не назвав свого тирана батьком,
а деспотом всесвітнім, і прокляв,
віщуючи усім богам погибель.*

Ці строфи ще більше посилюють поетичну рефлексію Лесі Українки – Прометея, як великого титана, який віддав своє життя за свободу. Поезія Лесі Українки цій події надала ще більшого гуманістичного звучання.

Разом зі зміною історичних та політичних процесів, змінювався й культурний дискурс. Царський колоніалізм змінився на більш агресивний більшовицький колоніалізм, який сильно натиснув на письменників. Головним завданням комуністичного колоніалізму було тісно зв'язувати імперію, створену з силовим шляхом за

допомогою ідеологічного впливу, що стало підставою для появи таких понять, як "Радянська література", "Єдина Радянська культура" та інші. Це все було направлено на те, щоб разом з'єднати нації в одному єдиному культурному просторі, які різко відрізнялися. Дефініції "Братські літератури" та "літературні відносини" стали продуктами цього.

Україна, так само, як і Грузія, стала жертвою цієї колоніалістичної ідеології. У цьому аспекті грузинські та українські літератури особливо зблизилися згідно вимог соцреалістичного закону. Але, комунізм вже пройдений етап та на даному етапі яскраво видні позитивні та негативні сторони. В результаті грузинсько-українських літературних відносин (не дивлячись на ідеологічного впливу), у нас залишився занадто цікава та почесна спадщина, яка у двадцять першому столітті не втрачає свою актуальність.

З 70-х років ХХ століття в Тбіліському державному університеті був заснований та на сьогодні активно функціонує клуб "Україна", кафедра перекладу та літературних взаємозв'язків, інститут україністики, основною задачею яких є розвиток українсько-грузинського культурного діалогу та українознавчі дослідження. У результаті вказаного, були створені монографії та 29 двомовних збірників перекладів творів українських авторів на грузинську мову та навпаки. Ця діяльність зараз активно продовжується в інституті україністики Тбіліського державного університету імені Іване Джавахішвілі.

У фокусі нашого дослідження зараз одна двомовна збірка, з назвою "Добридень тобі, Україно!". У збірці входять вірші українських поетів, переклад яких на грузинську мову виконував відомий грузинський перекладач Нія Абесадзе. Це поети – Павло Тичина, Максим Рильський, Микола Бажан, Ліна Костенко, Іван Драч, Віталій Коротич, Микола Вінграновський, Борис Олійник, Наталя Кашук, Людмила Грицик та Світлана Жолоб. Більшість віршів створені на грузинську тематику та представляють художню рефлексію образу Кавказа та Прометея.

Сучасне грузинське порівнянне літературознавство на подібність української компаративістики надає переважне центральне місце імагологічним дослідженням. З цього приводу у науковій літературі існує погляд, що "ця форма літературних відносин має велике значення у справі зближення та ознайомлення націй. Поява іншомовної тематики у літературі будь-якої нації вказує на те, що вона проявила особливу зацікавленість до цієї нації, про яку вона пише, до її історії, культури, народу та життям" [2;131]. Для розвитку цього можливо вважати тематику віршів, які увійшли у збірці "Добридень тобі, Україно".

Особливо приємний цей факт, що Кавказу, його народів, в якому ведуче місце займає грузинський народ, присвячують вірші такі українські поети, як Борис Олійник, Віталій Коротич та інші. Це автори, новаторські погляди яких внесені золотими літерами в історію української літератури. Для сучасного грузинського читача найприємнішим шедевром став вірш Ліни Костенка:

*Вітри гули віолончеллю, писали пальми акварель.
Я вчора бачила ту скелю, де був прикутий Прометей.*

*В країні древньої Колхиди, де п'ється радісне вино.
Ляж вважала, що це – міфи. А я ж вважала, це – давної*

*В країні гордій і гористій ця скеля сива, як Оофокл.
Її показують туристам, туристи дивляться- в бінокль.*

*Тут берегів амфітеатр", і море міниться од барв.
О Прометею! Варто?!*

*– Варто! –
так він сказав мені з-за хмар.*

Треба зазначити, що збірка "Добридень тобі, Україно!" являється успішним культурним актом адаптації українських поетів нового покоління у грузинському культурному просторі. Саме у поезії тих сучасних українських авторів помітні їх новаторські погляди та молодіжна енергія, особливо у таких віршах, де зустрічаються нові імагінації Прометея та Кавказа. З цього боку, дуже цікавий вірш Віталія Коротича "Кавказ":

*Завжди шукай свого Кавказу
Дивися вгору
І гряди.
Та не туди, де богомази
Шукають ангелські сліди.
Гряди над всі низенькі гори
За шлях до висей поборись.
Дивися вгору.
Наче горці,
Чиї шапки не мають крис.*

Нові та також цікаві погляди зустрічаються у вірші Бориса Олійника. Рядки якого дуже рідні та цінні для грузинського читача.

*На гострі брили кинули його
І прикували боговою люттю
За те, що в муках праведних вогонь
Він передав на добре діло людям.
Брели віки. На дугах віражів
Хиталися, блудили в катакомбах.*

*Хотів для добрих...
Але ви скажіть:
Чи можна на вогонь поставити пломбу?
Ми славим в одах вогнище святе,
Та всіх пускать до нього ще нам рано:
Адже вогонь, що викрав Прометей,
Спалив колись великого Джордано.*

У вірші добре видно новаторний стиль покоління шістдесятників, культурний дискурс, характерний для них культурний дискурс.

У збірці "Добридень тобі, Україно!" також внесені унікальні вірші відомої української поетеси Наталії Кашук, присвячені до грузинських храмів "Джварі" й "Светіцховелі".

На прикладі шедеврів української поезії, можемо зробити висновок, що художній образ "Кавказу" та "Прометей" що тісно пов'язаний з цим першим, завжди був актуальним та важливим для українського дискурсу, як постійний пошук свободи та незалежності. Великий Кобзар, Леся Українка, Ліна Костенко, Борис Олійник чи Микола Вінграновський відповідно до своїх епох та історичного контексту створювали безсмертну поезію, іншомовна тематика яких завжди служитиме національним завданням. Наведені нами поетичні шедеври рівнозначно цінні для української та грузинської культури, які органічно увійшли в грузинську літературу за допомогою чудових перекладів.

На підставі поточного дослідження можна зробити висновок, що грузинські та українські літературні процеси переважно розвивалися в ідентичній історичній та політичній реальності, що викликало спліну проблематику. В імагінаціях художнього образу Кавказу та Прометей у літературі обох націй було обумовлено колоніальними обставинами. Розглядаючи українську поезію від великого Кобзаря – Тараса Шевченка аж до сучасних поетів, можемо бачити, що літературні рефлексії завжди були актуальними через пошук шляху до свободи.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Баканідзе Отар "Ілля Чавчавадзе і Україна", Тб. – 1989.
2. Гапріндашвілі Нана "Теоретичні основи порівняльного літературознавства", – Тб. – 2012.
3. "Добридень тобі, Україно!" Тб. – 1989.
4. Українка Леся, життя і творчість у документах, фотографіях ілюстраціях, Київ – 1979.
5. Шевченко Тарас, гори.... горами за, Тб. – 2007.
6. <http://lib.ge/book.php?author=518&book=4961> [інтернет ресурс].

Надійшла до редколегії 11.03.14

Мchedладзе И.

Рефлексии художественных образов Кавказа и Прометея в украинской литературе

Представленная статья в определенной мере является попыткой исследования аспектов литературных взаимосвязей между двумя народами. В публикации главное внимание отводится литературной рефлексии образов Кавказа и Прометея в творчестве титана украинской поэзии Тараса Шевченко и их восприятию в грузинской литературе. Проанализирован один очень интересный случай: украинские писатели обращаются к грузинским писателям словами Великого Кобзаря из поэмы "Кавказ" (поздравление с юбилеем Ильи Чавчавадзе). Литературе хорошо знаком фактор влияния, который Харольд Блум дефиницирует как "страх влияния". В статье говорится о роли Т. Шевченко в украинской культуре и его влиянии на всю последующую украинскую литературу.

***Ключевые слова:** грузинская литература, украинская литература, художественный образ Кавказа, художественный образ Прометея, Тарас Шевченко.*

Mchedeladze I.

Reflections of Caucasus and Prometheus in Ukrainian literature

Georgian and Ukrainian national and cultural life endured the strongest wave of colonial politic, which was reflected to some extent in literary texts. The most attention is paid to the literary reflection of Caucasus and Prometheus by the great Ukrainian poet Taras Shevchenko and its perceive at the Georgian literature. Very interesting moment is analyzed – when Ukrainian writers address to Georgian writers with the words of the great Kobzar from poem "Caucasus". (Ukrainian poets' letter of congratulation to Ilya Chavchavadze). The factor of influence is well-known in literature, which Harold Bloom calls "The Anxiety of Influence". In this research the role of Shevchenko and its influence on the further Ukrainian writing is promoted.

***Keywords:** Georgian literature, Ukrainian literature, Caucasus, Prometheus, Taras Shevchenko.*

УДК 821.161.2–82:001.8 Шевченко Т.

**Н. Наумова, старш. наук. співр.,
Національний музей Тараса Шевченка**

ФРАНКОМОВНА ШЕВЧЕНКІАНА

У статті піднімається питання рецепції постаті та творчості Тараса Шевченка у Франції, починаючи з першої публікації, згадки про Тараса Шевченка у періодиці у 1847 р., подальших згадок, публікацій у кінці XIX ст. Йдеться про спеціальні студії, присвячені українському поетові і про роль українських, польських і російських емігрантів у процесі ознайомлення французів з поетичною спадщиною Т. Шевченка. По можливості, подано історію з'яви перекладів, здійснених у кінці XIX ст. аж до наших днів, як представниками України, так і відомими французькими поетами.

***Ключові слова:** Шевченко у Франції, переклади Шевченка французькою мовою, Броніслав Залеський, Ілько Боршак, Аркадій Жуковський, Еміль Дюран, Михайло Драгоманов, Луї Леже, Луї Арагон, Марі Шерер, Шарль Тійак, Андре Мазад, Ежен Гійевік.*